

Piotr Bórawski, Wojciech Gotkiewicz

Rola integracji europejskiej i Wspólnej Polityki Rolnej w rozwoju gospodarstw rolnych posiadających alternatywne źródła dochodów

The role of European integration and Common Agricultural Policy in the development of farms having alternative sources of income

Celem badań było poznanie roli integracji europejskiej i Wspólnej Polityki Rolnej w rozwoju gospodarstw posiadających alternatywne źródła dochodów. Na obszarach wiejskich najbardziej popularnym alternatywnym źródłem dochodów jest pozarolnicza działalność gospodarcza. Szczególną uwagę zwrócono na opinie respondentów dotyczące pozytywnych i negatywnych skutków integracji europejskiej i objęcia rolnictwa instrumentami Wspólnej Polityki Rolnej. Respondenci wskazali również działania wspólnej polityki rolnej zmierzające do poprawy sytuacji gospodarstw. W badaniach zastosowano metodę wywiadu bezpośredniego i przeprowadzono je w 2009 r. W badaniach wykorzystano kwestionariusz ankiety opracowany w Katedrze Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Badania wykazały zdecydowanie więcej przedsiębiorców, którzy widzieli szanse na wspólnym rynku. Najważniejsze korzyści wynikające z integracji to dopłaty bezpośrednie oraz większe możliwości rozwoju.

Key words: Integracja, wspólna polityka rolna, alternatywne źródła dochodów

Wstęp

Wraz z integracją Polski z UE nasza gospodarka została objęta instrumentami wspomagającymi jej rozwój. Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej jest ważnym narzędziem stymulującym rozwój obszarów wiejskich. Do najważniejszych celów WPR zapisanych w Traktacie Rzymskim można zaliczyć:

- poprawę wydajności produkcji rolnej poprzez zastosowanie postępu technicznego,
 - lepsze wykorzystanie czynników produkcji,
 - poprawę poziomu życia ludności rolniczej,
 - wzrost dochodów ludności zatrudnionej w rolnictwie,
 - stabilizację funkcjonowania rynków rolnych,
 - produkcję żywności i zapewnienie bezpieczeństwa żywnościowego mieszkańcom UE.
- Cele te ewaluowały w czasie. Najważniejsze zmiany zapisano w dokumencie Agenda 2000 i obejmowały one:
- podniesienie konkurencyjności rolnictwa na rynku wewnętrznym jak i na rynkach światowych,
 - poprawę jakości i bezpieczeństwa żywnościowego,

- troskę o ochronę środowiska oraz poprawę zdrowotności zwierząt,
- zapewnienie odpowiedniego poziomu życia dla osób związanych z działalnością rolniczą,
- troskę o utrzymanie miejsc pracy dla rolników i ich rodzin¹.

Fundamentem Wspólnej Polityki Rolnej są trzy reguły:

- jednolitości rynku-ujednoczenie reguł funkcjonowania rynku we wszystkich krajach członkowskich oraz likwidacja ograniczeń,
- priorytety dla krajów członkowskich-ochrona rynków wspólnoty przez produktami z krajów trzecich,
- solidarności finansowej-ponoszenie solidarne kosztów przez kraje członkowskie².

Polityka ta zmieniła się w czasie. Można wyróżnić jej cztery okresy³:

- I) lata 1962-1972 - wspieranie cen rolnych mające na celu kształtowanie dochodów,
- II) lata 1972-1992 – zastosowanie instrumentów o charakterze strukturalnym w celu wspierania gospodarstw rolnych,
- III) lata 1992-2003 – dwa filary WPR, dopłaty bezpośrednie,
- IV) lata 2003-2013 – realizacja zadań WPR, w tym szczególnie polityki rolnej i polityki rozwoju wsi, płatności bezpośrednie i inne.

Za początki reform rynku rolnego w krajach UE należy uznać Plan Marsholta z 1968 r. oraz Plan Mac Sharre’go w 1992 r., które spowodowały liczne zmiany. Unia Europejska przyjęła Porozumienie Rolne wynegocjowane w Rundzie Urugwajskiej w 1995 r. Zmiany zmierzały w kierunku umiarkowanego liberalizmu. Następnym krokiem było przyjęcie przygotowanego w 1997 r. dokumentu Agenda 2000, który został zatwierdzony w 1999 r.

Wspólna Polityka Rolna po 2013 roku ulegnie z pewnością zmianie, a za najważniejsze czynniki kształtujące te zmiany należy uznać⁴:

- zmiany wynikające z rozszerzenia UE,
- różne i często odmienne stanowiska krajów członkowskich UE,
- oddziaływanie Światowej Organizacji Handlu (WTO) na osłabienie protekcyjnej polityki Unii Europejskiej,
- kryzys występujący głównie na rynkach finansowych,
- nasilenie się problemu braku bezpieczeństwa żywnościowego,
- próbę nawiązania większej spójności między różnymi rodzajami polityk unijnych.

Procesy integracji i globalizacji wywierają coraz większy wpływ również na rolnictwo i agrobiznes. Ważne są zdolności podmiotów gospodarczych (gospodarstw, przedsiębiorstw) do adaptacji i dostosowania do standardów UE i światowych. Uwarunkowania zewnętrzne wpływają na światową sytuację na rynku rolnym oraz handel artykułami rolno-spożywczymi⁵.

¹ Agenda 2000 for a stronger and wider Union. Office for official publication of the European Communities, Luxembourg 1997.

² Traktat Rzymski i Podstawy WPR, artykuły 38-44 TFUE.

³ M. Adamowicz: Mierzenie wartości efektów polityki rozwoju wsi i rolnictwa. Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego nr 4 (XIX), Warszawa 2008, s. 20-21.

⁴ J. Wilkin: Przyszłość wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej - próba podsumowania dyskusji. Wieś i Rolnictwo 1/150, Warszawa 2011, s. 28-29.

⁵ J. Siekierski: Globalne uwarunkowania rynku w Polsce. Roczniki Naukowe SERiA Tom VIII, z. 2, Warszawa 2006, s. 203.

Efektywne gospodarowanie w rolnictwie związane jest z I i II filarem w ramach WPR. Ostatnio wprowadzone zmiany uzależniają korzystanie z I i II filaru WPR od bezpieczeństwa żywnościowego, dobrostanu zwierząt, ochrony środowiska, czy ochrony zdrowia ludzi. Bez środków unijnych pochodzących z WPR rolnicy nie będą w stanie zrealizować tych konkretnych celów⁶.

W porównaniu do rolnictwa bardziej rozwiniętych krajów członkowskich UE (15) nasz sektor rolny wykazuje opóźnienie rozwojowe i z punktu widzenia interesów naszego rolnictwa najważniejsze wydaje się realizowanie właśnie I i II filaru WPR. W przyszłości, a więc po roku 2013 postuluje się, aby to obszar UR pozostawał najważniejszym kryterium rozdzielania środków finansowych w ramach WPR. Miałoby to jednak konsekwencje dla innych krajów członkowskich UE i uszczupliłoby ich budżet na ten sektor.

Jednym z priorytetów Wspólnej Polityki Rolnej jest zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Jego wspieranie było opracowane w Sektorowym Programie Operacyjnym (SPO) realizowanym w latach 2004-2006. SPO obejmował trzy priorytety:

- wspieranie zmian i aktywności w sektorze rolno-spożywczym,
- zrównoważony rozwój obszarów wiejskich,
- pomoc techniczna.

W ramach priorytetu drugiego realizowano siedem działań, w tym:

- przywrócenie potencjału produkcji leśnej,
- scalanie gruntów,
- odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego,
- różnicowanie działalności nierolniczej i zbliżonej do rolnictwa,
- gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi.,
- rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem,
- pilotażowy Program LEADER+.

Polityka w zakresie zrównoważonego rozwoju powinna doprowadzić do łagodzenia różnic w poziomie rozwoju wsi i miast. Ważne znaczenie w zrównoważonym rozwoju odgrywają organizacje pozarządowe, których głównym zadaniem jest propagowanie rozwoju lokalnego oraz aktywizacja zawodowa ludności wiejskiej i zmiany tradycyjnego oblicza obszarów wiejskich, jako miejsca zacofanego⁷.

Za ważne w pracy uznano zbadanie jak postrzegają skutki integracji europejskiej i Wspólnej Polityki Rolnej właściciele gospodarstw posiadających alternatywne źródła dochodów. Powszechnie uważa się, że najważniejszym źródłem alternatywnych dochodów rolników jest pozarolnicza działalność gospodarcza. Są to najczęściej przedsiębiorstwa zlokalizowane na obszarach wiejskich prowadzone przez rolników. W przedsiębiorstwach tych zatrudnieni są ich właściciele, członkowie rodzin kierowników lub lokalna ludność⁸.

⁶ W. Poczta, 2010: Wspólna polityka rolna UE po 2013 roku-uzasadnienie, funkcje, kierunki rozwoju w kontekście interesu polskiego rolnictwa. *Więś i Rolnictwo* 3/148, Warszawa 2010, s. 39.

⁷ M. Adamowicz, E. Dresler: Rola organizacji pozarządowych w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich. *Roczniki Naukowe SERiA Tom VIII. z. 4*, Warszawa 2006, s. 9-10.

⁸ P. Bórawski: Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich jako dodatkowe źródło dochodu rodzin rolniczych. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* nr 75, Warszawa 2009, s. 15.

W objętych badaniami gospodarstwach przychody z działalności pozarolniczej stanowiły średnio ponad 30% w 2009 r. Większość z tych gospodarstw prowadziła zarówno produkcję rolniczą (roślinna i zwierzęca) a ich właściciele uzupełniali dochody prowadząc działalność pozarolniczą. Główny czynnik produkcji, jakim jest ziemia wykorzystywany był do prowadzenia produkcji rolniczej, chociaż stanowił dla rolników ważne źródła dochodów w postaci dopłat bezpośrednich. Średnia powierzchnia użytków rolnych w badanych gospodarstwach wynosiła 34,8 ha w 2009 r. Najczęściej objęte badaniami przedsiębiorstwa prowadzone przez rolników zajmowały się działalnością handlową, usługową oraz produkcyjną.

Cel i metoda badań

Celem badań była ocena roli integracji europejskiej i Wspólnej Polityki Rolnej w funkcjonowaniu przedsiębiorstw prowadzonych przez rolników. Podmiotem badań były przedsiębiorstwa działające na obszarach wiejskich. Badaniami objęto 354 przedsiębiorstwa zlokalizowanych na terenie następujących województw: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, pomorskiego, zachodnio-pomorskiego, lubuskiego, mazowieckiego, lubelskiego i łódzkiego. Badania przeprowadzono w 2009 r. a głównymi ankieterami byli pracownicy ODR. Badania przeprowadzono w ramach realizacji projektu habilitacyjnego NN112 386240.

W pracy zastosowano metodę wywiadu bezpośredniego oraz wykorzystano kwestionariusz ankiety, który zawierał zarówno pytania zamknięte i otwarte. Przedmiotem badań były pozytywne i negatywne skutki integracji dla rolnictwa. Respondentów poproszono również o wskazanie przyszłych zadań Wspólnej Polityki Rolnej zmierzające do poprawy sytuacji gospodarstw rolnych.

Wyniki badań

Spośród 354 respondentów 160 oceniło pozytywnie skutki integracji (45,2%) i oddziaływania Wspólnej Polityki Rolnej, 115 oceniło je negatywnie (32,5%), a 79 respondentów wskazało, że integracja nie zmieniła w znaczący sposób ich sytuacji (22,3%).

Respondentów poproszono o wskazanie pozytywnych skutków integracji europejskiej (rys. 1). Za najważniejsze właściciele gospodarstw posiadających alternatywne źródła dochodów wskazali dopłaty i dotacje (16,6%). Objęcie rolnictwa dopłatami bezpośrednimi przyniosło zmiany na obszarach wiejskich. Produkcja rolnicza stała się bardziej opłacalna, a rolnicy zaczęli specjalizować się w nowych kierunkach działalności.

Dopłaty bezpośrednie znacznie poprawiły dochodowość gospodarstw rolnych. Przyjmuje się, że odpowiadają one średnio za 30% wzrost dochodów gospodarstw rolnych, przy czym największy odsetek dopłat w dochodach wykazują gospodarstwa obszarowo największe tzn. pow. 50 ha UR⁹.

⁹ B. Kutkowska: Regionalne zróżnicowanie wykorzystania instrumentów wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich z uwzględnieniem ich zrównoważonego rozwoju. Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing 1(50), Warszawa 2009, s. 37.

Inną kwestią jest problem negatywnego wpływu dopłat bezpośrednich na efektywność. Choć zapewniają one utrzymanie dochodów rolników na satysfakcjonującym poziomie to jednak oddziałują anty efektywnościowo i są często traktowane, jako dodatek do sprzedaży produktów po niskich cenach¹⁰.

Na drugim miejscu pod względem liczby wskazań respondenci wymienili większe rynki zbytu (10,7%) jako pozytywny skutek integracji. Integracja doprowadziła do otwarcia granic dla polskich produktów. Objęcie polskiego rolnictwa instrumentami Wspólnej Polityki Rolnej doprowadziło do zwiększenia szans sprzedaży polskich produktów na rynkach europejskich.

Dla blisko 6% badanych integracja doprowadziła do wzrostu cen produktów rolnych, a przez to działalność rolnicza stała się bardziej opłacalna. Wzrost cen niektórych produktów np. mleka wywołany był implementacją limitów produkcyjnych oraz wprowadzeniem tzw. kwoty mlecznej, co spowodowało korzystną sytuację dla producentów mlecznych. Każdy kraj członkowski posiada kwotę produkcji, którą następnie dystrybuje pomiędzy rolników. Jeżeli państwo przekroczy limit produkcji wówczas musi zapłacić karę.

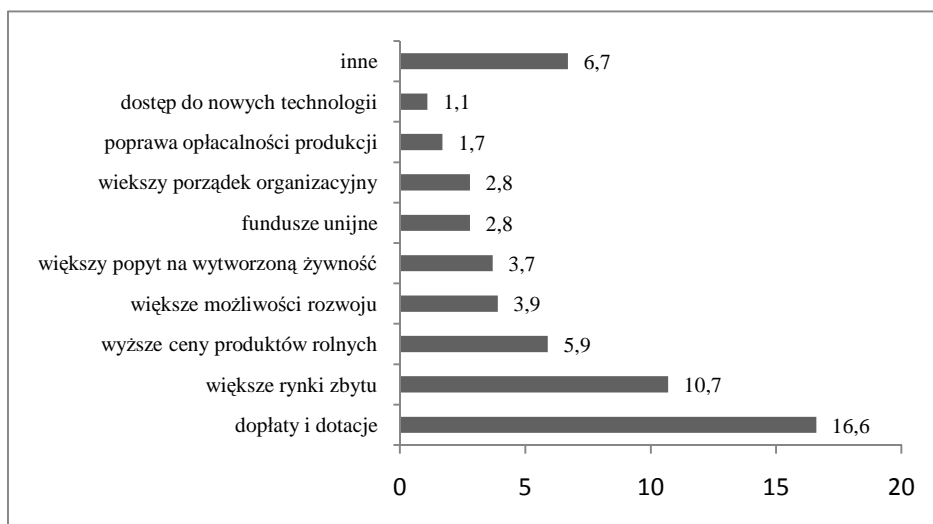
Kolejnymi pozytywnymi skutkami integracji europejskiej okazały się w opinii respondentów większe możliwości rozwoju (3,9%) oraz większy popyt na wytworzoną żywność (3,7%), który najczęściej był wynikiem większej siły nabywczej konsumentów z Polski. Poprawa sytuacji Polaków po integracji europejskiej była wynikiem wzrostu zarobków.

Rolnicy-przedsiębiorcy dostrzegają korzyści z integracji z UE i objęcia rolnictwa instrumentami Wspólnej Polityki Rolnej. W dalszej kolejności jako korzyści integracji wskazano: fundusze unijne i większy porządek organizacyjny (po 2,8%), poprawę opłacalności produkcji (1,7%) oraz dostęp do nowych technologii (1,1%). Poprawa rozwoju gospodarstw w Polsce związana jest z szeregiem pozytywnych zmian jakie zaistniały na obszarach wiejskich. Napływ kapitału w postaci dopłat bezpośrednich i funduszy unijnych spowodował poprawę sytuacji materialnej rodzin rolniczych oraz wzrost efektywności gospodarowania.

Generalnie fundusze europejskie jakimi zostało objęte rolnictwo i obszary wiejskie w Polsce można podzielić na dwie grupy: przedakcesyjne i poakcesyjne. Do głównych przedakcesyjnych funduszy zaliczyć można: Phare, Sapard, Ispa. Natomiast do poakcesyjnych funduszy należą: fundusze strukturalne (Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Europejski Fundusz Socjalny, Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej) oraz Fundusz Spójności. Z kolei rozwój rolnictwa wspiera PROW 2007-2013.

Wśród innych korzyści wynikających z integracji europejskiej respondenci wymienili: stabilizację cen, zniesienie ceł, zmniejszenie bezrobocia, poprawę infrastruktury na wsi oraz poprawę jakości produktów.

¹⁰ W. Józwiak: Efektywność i innowacyjność a konkurencyjność gospodarstw rolnych. Wieś i Rolnictwo 1/150, Warszawa 2011, s. 76.

Rys. 1. Pozytywne skutki integracji europejskiej w opinii respondentów (%)
Źródło: obliczenia na podstawie badań własnych

Podczas przeprowadzania badań respondentów poproszono również o wskazanie negatywnych skutków integracji europejskiej (rys. 2). Za najbardziej negatywny skutek integracji europejskiej objęci badaniami właściciele gospodarstw posiadających alternatywne źródła dochodów uznali zbyt duże wymogi UE (6,5%). W zakresie rolnictwa i produkcji rolnej wymogi UE związane są z zasadą cross compliance oznaczającej powiązanie płatności ze spełnianiem określonych wymogów, które dotyczą identyfikacji zwierząt, ochrony środowiska naturalnego, zdrowia zwierząt, zdrowotności roślin i dbania o dobrostan zwierząt.

Kolejnym negatywnym skutkiem w opinii respondentów był napływ tanich produktów z zagranicy (5,4%). Oczywiście może to być negatywny skutek dla właścicieli przedsiębiorstw prowadzonych przez rolników, ale nie dla konsumentów, którzy zyskali w ten sposób na większym wyborze produktów. Wraz z integracją Polski z UE likwidacji uległy ograniczenia, takie jak cło. Zdaniem Krasowicza osiągnięcie przez rolników z Polski zbliżonego poziomu konkurencyjności do rolników z krajów UE wymaga równie efektywnego wykorzystania podstawowych czynników produkcji, a więc: ziemi, pracy i kapitału. Pod względem konkurencyjności znacznie lepiej wypadają gospodarstwa Polski zachodniej. Silnej konkurencji mogą sprostać gospodarstwa obszarowo duże, prowadzone przez wykształconych rolników oraz dysponujące znacznym wyposażeniem technicznym¹¹.

Integracja spowodowała pogorszenie sytuacji ludności wiejskiej (5,1%) oraz większą konkurencję rynkową (3,9%). Z jednej strony większa konkurencja rynkowa jest niekorzystna dla rolników-przedsiębiorców, z drugiej jednak strony zmusza ich do

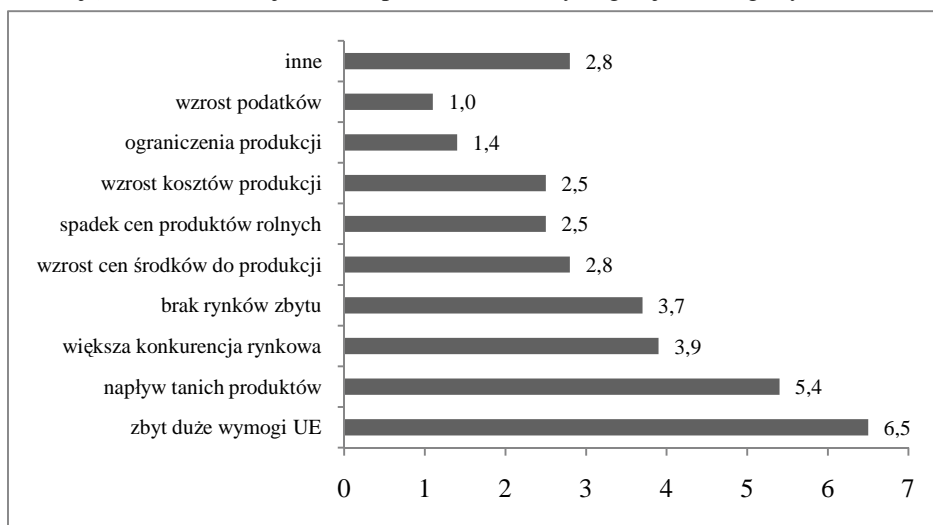
¹¹ S. Krasowicz: Regionalne zróżnicowanie polskiego rolnictwa a możliwość wdrażania polityk wspólnotowych. Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing 1(50), Warszawa 2009, s. 28.

podnoszenia jakości oferowanych produktów i świadczonych usług. Dla konsumentów większa konkurencja rynkowa jest więc szansą na zakup tańszych towarów.

Dla 3,7% respondentów negatywnym skutkiem integracji był brak rynków zbytu, a dla 2,8% wzrost cen środków do produkcji. Należy jednak zaznaczyć, że wzrost cen środków do produkcji był związany raczej ze wzrostem cen paliw na rynkach europejskich i światowych. Był więc pochodną wielu zmiennych często niezależnych od samej integracji. Dowodem na to jest również wzrost cen środków do produkcji rolnej i żywności w krajach, które nie należą do UE.

Do mniej licznych negatywnych skutków integracji respondenci zaliczyli: spadek cen produktów rolnych, wzrost kosztów produkcji (po 2, 5%), ograniczenia produkcji (1,4%) oraz wzrost podatków (1,0%). Objęcie rolnictwa instrumentami wspólnej polityki rolnej spowodowało wprowadzenie limitów produkcji, kwot mlecznych i innych ograniczeń, co utrudnia zdaniem respondentów rozwój gospodarstw.

Wśród innych negatywnych skutków integracji respondenci wymienili: spadek dochodów, niestabilność polityki rolnej oraz upadek wielu gospodarstw i inne. Integracja europejska przyspieszyła koncentrację ziemi wokół największych gospodarstw. Liczba najmniejszych obszarowo gospodarstw uległa zmniejszeniu, a największych zwiększeniu. Wiele małych obszarowo gospodarstw zaprzestało produkcji rolnej i oddało ziemię w dzierżawę większym podmiotom. Z punktu widzenia rozwoju rolnictwa jako działu gospodarki narodowej zachodzące zmiany są więc korzystne, chociaż bolesne dla rolników i przedsiębiorców, szczególnie dla tych którzy nie inwestują i nie dostosowują swoich podmiotów do wymagań jednolitego rynku.

Rys. 2. Negatywne skutki integracji europejskiej w opinii respondentów (%)

Źródło: obliczenia na podstawie badań własnych

Rolnicy wskazali zadania Wspólnej Polityki Rolnej, których celem powinna być poprawa sytuacji przedsiębiorstw prowadzonych przez rolników (rys. 3). Za takie zadanie w największej liczbie przypadków respondenci uznali wprowadzenie

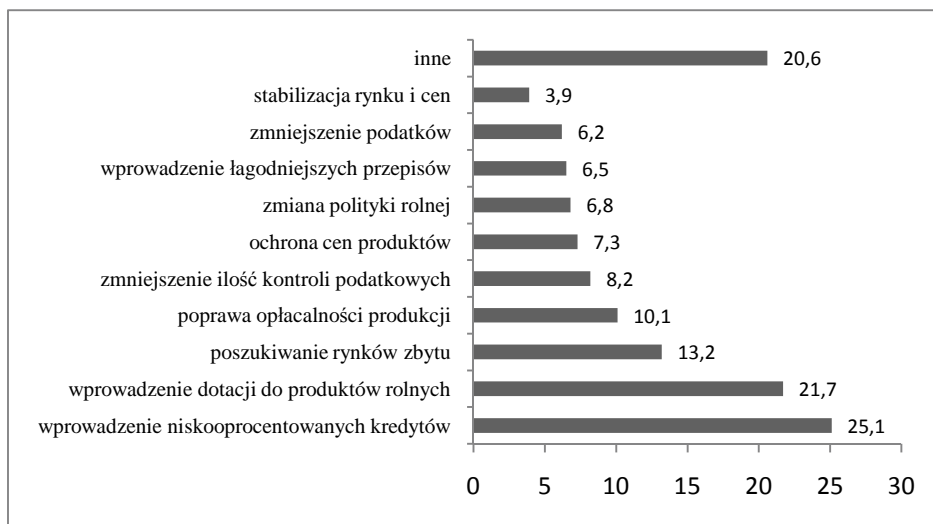
niskooprocentowanych kredytów (25,1%). Do korzystania z unijnych źródeł środków finansowych w ramach PROW 2007-2013 rolnicy muszą posiadać blisko 50% wkład własny w realizację inwestycji. Brak własnych środków finansowych zmusza ich do korzystania z kredytów bankowych, które są wciąż pożyczane na zbyt wysoki procent.

Kolejnym zadaniem według respondentów powinno być wprowadzenie dotacji do produktów rolnych (21,7%) oraz poszukiwanie rynków zbytu (13,2%). Wielu rolników wytwarza produkty, których nie potrafi sprzedać (np. producenci strusi, danieli i inni), i dlatego pomoc WPR w tym zakresie jest ważna. Dodatkowo dotychczasowy system dopłat do posiadanych gruntów wydaje się być nie do końca sprawiedliwy i zrozumiały. Wprowadzenie dopłat do wytworzonych produktów (kg. żywca, litra mleka) wydaje się być bardziej przejrzyste w opinii objętych badaniem respondentów. Należy jednak zaznaczyć, że taki system dokonałby dalszej redukcji liczby gospodarstw, które nie produkują na rynek, ale byłby korzystny dla dużych producentów.

Przedsiębiorcy rolni wskazali również na zmniejszenie ilości kontroli podatkowych (8,2%) oraz ochronę cen produktów (7,3%). Zbytni przesyt kontrolami utrudnia pracę większym przedsiębiorcom oraz rolnikom. Integracja z UE oznaczała również objęciem rolnictwa systemem kontroli w związku z dopłatami i realizowanymi inwestycjami.

Respondenci jako przyszłe zadania Wspólnej Polityki Rolnej wymienili również: wprowadzenie łagodniejszych przepisów (6,5%), zmniejszenie podatków (6,2%) oraz stabilizację cen (3,9%). Są to ważne zadania, które pomogłyby ustabilizować sytuację na rynku oraz zapewnić stałe dochody przedsiębiorcom.

Jako inne zadania w ramach Wspólnej Polityki Rolnej respondenci wymienili: promocję produktów, poprawę eksportu, informacje o alternatywnych źródłach dochodów, ulgi podatkowe, modernizację gospodarstw, zmniejszenie bezrobocia i rozwój szkolnictwa.

Rys. 3. Przyszłe zadania wspólnej polityki rolnej zmierzające do poprawy sytuacji przedsiębiorstw w opinii respondentów (%)

Źródło: opracowania na podstawie badań własnych

Rolników-przedsiębiorców poproszono o odpowiedź na pytanie: co należy zrobić aby przyspieszyć proces przemian na wsi (rys. 4). Najwięcej respondentów za takie zadanie uznało modernizację i specjalizację gospodarstw (19,9%) oraz wprowadzenie tanich kredytów (18,4%). Po roku 2004 sytuacja największych obszarowo gospodarstw uległa poprawie. W wielu z nich przeprowadzono niezbędne inwestycje dostosowując je do standardów UE.

Objęci badaniem rolnicy chcieliby uzyskać więcej informacji o możliwościach finansowania z UE (12,4%) oraz uczestniczyć w szkoleniach (12,1%). Wielu z nich nie jest w stanie wykorzystać funduszy unijnych ze względu na brak informacji i wiedzy, związanych z wypełnianiem wniosków i przygotowaniem projektów inwestycyjnych. Pomocne byłby kontakty z instytucjami takimi jak ODR czy ARiMR, których pracownicy specjalizują się w przygotowywaniu dokumentacji inwestycyjnej.

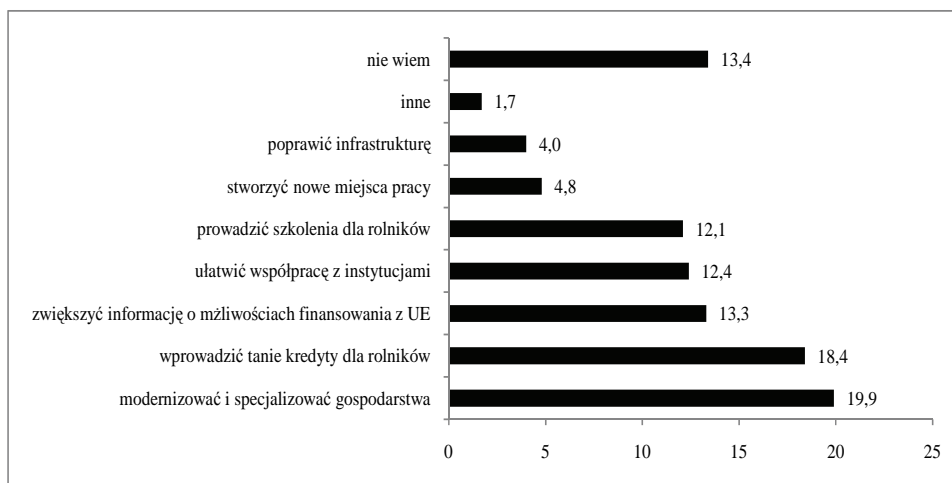
Przedsiębiorstwa działające na obszarach wiejskich w Polsce współpracują z takimi instytucjami jak: MRiRW, ARiMR, ARR i inne. Sektor ten napotka w Polsce na wiele barier rozwoju, a głównym powodem jego słabości jest zacofanie technologiczne i organizacyjne¹². Dlatego ważne jest, aby przedsiębiorcy nawiązywali kontakty z instytucjami, co ułatwi im lepszy dostęp do informacji oraz wykorzystanie funduszy unijnych¹³.

Rolnictwo europejskie funkcjonuje przy pomocy instytucji. Współpraca z instytucjami powinna doprowadzić do niwelowania negatywnych skutków zmian w otoczeniu. Najważniejsze korzyści wynikające ze współpracy przedsiębiorców oraz rolników z instytucjami to przede wszystkim ograniczenie kosztów transakcyjnych związanych ze sprzedażą produktów i zakupem środków do produkcji dla rolnictwa oraz ograniczenie ryzyka związanego ze zmianami zachodzącymi na rynku¹⁴.

¹² P. Bórawski, J.W. Dunn: The role of institution and extension in enterprises development in rural areas in Poland. *Acta Scientiarum Polonorum Oeconomia* 11(2), Warszawa 2012, s. 9.

¹³ M. Lechwar: Ład instytucjonalny podstawą konkurencyjności polskiego rolnictwa. *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu* nr 118, t.2, Wrocław 2006, s. 16.

¹⁴ D. Zając: Korzyści i bariery współpracy rolników-przedsiębiorców z otoczeniem instytucjonalnym. *Zagadnienia Ekonomiki Rolnej* 3/320, Warszawa 2009, s. 51.

Rys. 4. Odpowiedzi respondentów na pytanie: „Co należy zrobić aby poprawić proces przemian na wsi” (%)
 Źródło: opracowania na podstawie badań własnych

Za ważne zadanie respondenci uznali stworzenie nowych miejsc pracy (4,8%) oraz poprawę infrastruktury (4,0%). Tworzenie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich jest ważne szczególnie w dobie kryzysu i zwiększania się rozmiarów bezrobocia. Z kolei inwestycje w infrastrukturę powodują poprawę jakości życia ludności rolniczej. Lepszy stan dróg jest czynnikiem zachęcającym do inwestowania na obszarach wiejskich i rozwoju funkcji pozarolniczych.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania pozwoliły na poznanie opinii dotyczących pozytywnych i negatywnych skutków integracji europejskiej i objęcia rolnictwa instrumentami Wspólnej Polityki Rolnej. Badania dowodzą zdecydowanej liczebnej przewagi respondentów, którzy pozytywnie ocenili skutki integracji Polski z UE.

Główne korzyści integracji Polski z Unią Europejską związane są z objęciem rolnictwa systemem dopłat oraz możliwością wykorzystania funduszy unijnych. Nie wszyscy jednak rolnicy zyskali na integracji europejskiej, zmodernizowali swoje gospodarstwa i stali się aktywnymi uczestnikami jednolitego rynku. Integracja Polski z Unią Europejską zwiększyła możliwości rozwoju gospodarstw, zlikwidowano bariery w obrocie produktami między członkami UE, a na obszary wiejskie nastąpił napływ nowych technologii, maszyn i urządzeń. Zmniejszył się więc dystans rozwojowy między rolnictwem Polski, a pozostałymi krajami UE, jaki istniał przed akcesją.

Pomimo widocznych korzyści integracji Polski z UE istnieją jeszcze dość liczna grupa przedsiębiorców wiejskich, którzy nie dostrzegają korzyści z integracji. Wydaje się, że szkolenia dotyczące funkcjonowania przedsiębiorstw i gospodarstw na jednolitym rynku, jak starać się o fundusze unijne, gdzie szukać pieniędzy, jak modernizować gospodarstwa pomogłyby im w rozpoznaniu szans, jakie stwarza Polsce członkostwo w UE.

Literatura

- 1) Adamowicz M.: Mierzenie wartości efektów polityki rozwoju wsi i rolnictwa. Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie, Problemy Rolnictwa Światowego nr 4 (XIX), Warszawa 2008, s. 17-29.
- 2) Adamowicz M., Dresler E.: Rola organizacji pozarządowych w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich, Roczniki Naukowe SERiA Tom VIII. z. 4, Warszawa 2006, s. 9-13.
- 3) Agenda 2000 for a stronger and wider Union. Office for official publication of the European Communities, Luxembourg 1997.
- 4) Bórawski P., Dunn J.W., The role of institution and extension in enterprises development in rural areas in Poland, Acta Scientiarum Polonorum Oeconomia 11(2), Warszawa 2012, s. 5-18.
- 5) Bórawski P.: Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich jako dodatkowe źródło dochodu rodzin rolniczych, Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej nr 75, Warszawa 2009, s. 15-22.
- 6) Józwiak W.: Efektywność i innowacyjność a konkurencyjność gospodarstw rolnych, Wieś i Rolnictwo 1/150, Warszawa 2011, s. 75-86.
- 7) Krasowicz S.: Regionalne zróżnicowanie polskiego rolnictwa a możliwość wdrażania polityk wspólnotowych, Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing 1(50), Warszawa 2009, s. 21-31.
- 8) Kutkowska B.: Regionalne zróżnicowanie wykorzystania instrumentów wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich z uwzględnieniem ich zrównoważonego rozwoju, Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing 1(50), Warszawa 2009, s. 33-46.
- 9) Lechwar M.: Ład instytucjonalny podstawą konkurencyjności polskiego rolnictwa, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu nr 118, t.2, Wrocław 2006, s. 15-20.
- 10) Poczta W.: Wspólna polityka rolna UE po 2013 roku-uzasadnienie, funkcje, kierunki rozwoju w kontekście interesu polskiego rolnictwa, Wieś i Rolnictwo 3/148, Warszawa 2010, s. 38-55.
- 11) Siekierski J.: Globalne uwarunkowania rynku w Polsce, Roczniki Naukowe SERiA Tom VIII, z. 2, Warszawa 2006, s. 202-213.
- 12) Traktat Rzymski i Podstawy WPR, artykuły 38-44 TFUE.
- 13) Wilkin J.: Przyszłość wspólnej polityki rolnej Unii Europejskiej - próba podsumowania dyskusji, Wieś i Rolnictwo 1/150, Warszawa 2011, s. 28-36.
- 14) Zajac D.: Korzyści i bariery współpracy rolników-przedsiębiorców z otoczeniem instytucjonalnym, Zagadnienia Ekonomiki Rolnej 3/320, Warszawa 2009, s. 50-63.

The objective of the survey was to recognize the role of European integration and Common Agricultural Policy in the development of farms having alternative sources of income. The most popular source of alternative income of farms in rural areas is non-agricultural activity. Particular attention was paid to respondents' opinion concerning positive and negative results of European integration and Common Agricultural Policy. Respondents pointed out actions of Common Agricultural Policy coming to improvement of farms situation. The method of direct questionnaire was used in the survey and it was conducted in 2009. The questionnaire used in the research was elaborated in the Department of Agribusiness and Environmental Economics in University of Warmia and Mazury in Olsztyn. The survey proved more entrepreneurs who saw advantages of integration. The most important benefits coming from integration are direct payment and better possibilities for development.

Informacje o autorze:

dr Piotr Bórawski, prof. Wojciech Gotkiewicz

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska

Plac Łódzki 2

10-957 Olsztyn

e-mail: pboraw@uwm.edu.pl